

УДК: 369: 014.107

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ЙОГО ЗДІЙСНЕННІ

Безкровний О.В., ст. викл. кафедри фінансів і кредиту

Стригунівська С.І., магістрантка

Полтавська державна аграрна академія

Розглянуто різноманітні підходи до тлумачення сутності категорії „соціальний захист”. Досліджено існуючі, його форми: соціальне забезпечення, соціальна допомога та соціальне страхування. Доведено домінуючу роль соціального страхування в системі соціального захисту населення, яке засноване на страхових принципах.

Ключові слова: захист, соціальний захист, соціальна допомога, соціальне страхування, соціальне забезпечення.

Безкровний О.В., Стригунівська С.І. СУЩНОСТЬ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ ТА РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ В ЕГО ОСУЩЕСТВЛЕНИИ

Рассмотрены разнообразные подходы к толкованию сущности категории „социальная защита”. Исследованы существующие, его формы: социальное обеспечение, социальная помощь и социальное страхование. Доказана доминирующая роль социального страхования в системе социальной защиты населения, которое основано на страховых принципах.

Ключевые слова: защита, социальная защита, социальная помощь, социальное страхование, социальное обеспечение.

Bezkrvnuj O.V., Strugunivska S.I. ESSENCE OF SOCIAL DEFENCE AND ROLE OF SOCIAL SECURITY IS IN HIS REALIZATION

The various going is considered near interpretation of essence of category „socials defenses”. Investigational existing, his forms: social welfare, social help and social insurances. The dominant role of social insurance is well-proven in the system of social defenses of population which is based on insurance principles.

Keywords: defenses, socials defenses, social help, insurances, social welfare.

I. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В економічній структурі сучасного суспільства соціальний захист населення є одним із найважливіших елементів. Поле соціального захисту розповсюджується як по горизонталі економічної структури, так і у вертикальному напрямку. В суспільстві соціальний захист виконує дві головні функції: зменшує негативні наслідки бідності шляхом надання короткотермінової адресної допомоги малозабезпеченим верствам населення і запобігає бідності шляхом створення умови для участі громадян у соціальному страхуванні в працездатний період. Ці функції перебувають у певному протиріччі, тому перевага надається тій чи іншій в залежності від економічної ситуації в країні. У кризові періоди пріоритет віддається першій функції. Це характерно для сучасного стану економіки і соціального захисту в Україні. Саме реалізуючи соціальну функцію, українська держава забезпечує діяльність щодо захисту населення, яка у загальному розумінні охоплює сферу матеріального забезпечення і надання соціальних послуг особам, які зазнали впливу несприятливих факторів соціального характеру.

II. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми, пов'язані з теоретичною та практичною сторонами функціонування системи соціального захисту були й залишаються предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, у тому числі: В. Беверіджа, І.В. Басанцова, О. фон Бісмарка, М. Відгорчика, Н.М. Внукової, А. Гоббі, А.П. Єлесеєвої, В.І. Закрашевського, Л. Клівденко, Б.Б. Надточія, С.С. Осадця, В. Синявського, О. Філіпса, Т.М. Федотової, С.І. Юрія та інших. При цьому їх наукові пошуки різняться підходами, щодо визначення міри впливу на механізм здійснення соціального захисту окремих його елементів, якими визнано соціальне забезпечення, соціальні допомоги та соціальне страхування.

III. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Віддаючи належне працям зазначених науковців та, одночасно, зважаючи на сучасні соціально-політичні та фінансово-економічні реалії існування української держави, слід наголосити, що питання забезпечення соціального захисту населення через механізм одночасно взаємодіючих систем соціального забезпечення, соціальних допомог та соціального страхування потребує на даному етапі більш глибокого науково-теоретичного й прикладного дослідження з метою виділення серед них найбільш перспективної для подальшого розвитку в сучасних умовах.

IV. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Право на соціальний захист - центральне соціальне конституційне право, яке відповідно до чинної

Конституції України має досить складну структуру, елементами якої є соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна допомога.

Так саме в період існування України, як конституційної держави науковці Т. Косова та І. Басанцов відносять „соціальний захист” до категорії розподільчих відносин, у процесі яких за рахунок частини національного доходу утворюються та використовуються суспільні фонди грошових засобів для матеріального забезпечення та обслуговування окремих громадян [1, с. 27-28].

В той же час, український дослідник Г. Красюк розуміє категорію „соціальний захист” у широкому значенні, тобто як систему економічних, політичних і правових заходів, спрямованих на створення оптимальних умов забезпечення реальних можливостей реалізації населенням своїх прав і свобод, які забезпечують матеріальний добробут [2, с. 42-43].

Одночасно, за словами Л. Клівденко, соціальний захист слід визначати, як діяльність щодо попередження, пом'якшення та скасування факторів соціального ризику [3, с. 41 - 42].

Група вчених, серед яких А. Шатохін визначаючи сутність поняття „соціальний захист” надає йому галузевих ознак, розуміючи його зміст, як сукупність методів державного матеріального забезпечення ветеранів праці та інших громадян похилого віку, державної допомоги сім'ям з дітьми, загальної цільової допомоги на проживання, що працюють, працювали або проживають в сільській місцевості [4, с. 110 - 111]. Тим самим, соціальний захист, вони розглядають у вузькому значенні, без поняття соціального страхування, що на нашу думку є економічно не обґрунтованим.

Кожне з наведених визначень „соціального захисту”, не дивлячись на видимі відмінності, має право на існування, оскільки не заперечує загальні цільові орієнтири соціально спрямованої держави.

Загалом слід зазначити, що термін "соціальний захист" широко розповсюдження зазнав на етапі переходу до ринку і став правонаступником категорії "соціальне забезпечення", характерної для радянської економіки, сутність втілення якої матеріалізувалось у вигляді специфічної організаційно-правової форми захисту населення від несприятливих ситуацій соціального характеру здійснюваного виключно за рахунок державних (бюджетних) коштів. Тобто в цей період соціальний захист повністю був позбавлений страхових принципів, а повністю управляється державою.

Однак говорити про те, що в сучасних умовах соціального забезпечення не існує не можливо, оскільки залишається категорії громадян, які потребують соціальної підтримки держави на без еквівалентних умовах. Тому поділяємо думку А. Курсакова, який визначає соціальне забезпечення як більш вузьку, і в певній мірі обмежену, в порівнянні з соціальним захистом сферу соціальної політики держави [5]. В той же час соціальні виплати малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми, жертвам війни та іншим верствам населення є безсумнівно необхідними й доцільними хоча і безпосередньо залежать від економічної політики уряду, стану державного бюджету та особливостей механізму їх надання.

Зваживши, вище зазначені, підходи до тлумачення поняття „соціальний захист” вважаємо найбільш точним його визначення, як системи соціальних та економічних прав і гарантій, законодавчо закріплених державою і реалізованих її соціальною політикою з використанням механізмів забезпечення достатнього життєвого рівня населення країни. При цьому наголошуємо на подвійній активно-пасивній спрямованості заходів соціального захисту. В одних випадках вони покликані підтримувати членів суспільства, які опинилися в скрутному матеріальному становищі через механізм соціальних допомог, втілюючи пасивну форму соціального захисту. В той же час активні заходи соціального захисту спрямовані на запобігання ситуаціям, які загрожують добробуту людини з одного боку і стимулювання активності особи (громадянина) у створенні гарантій власного добробуту з іншого.

На наш погляд такий підхід акумулює в собі попередні надбання наукових пошуків, щодо окреслення сутності соціального захисту і є більш насиченим змістовно та свідчить про багаторівневість системи соціального захисту населення, яка включає ряд, згаданих вище, різноманітних і однак взаємодоповнюючих складових (рис. 1).

Оцінка, узагальнених на рис. 1 форм реалізації соціального захисту населення свідчить про одночасну важливість кожної з них.

Система соціальної допомоги, за твердженням В. Закрашевського, має схожу схему фінансування, що ґрунтується на величині сплачених податків та інших надходжень до бюджету. Про те ці кошти направляються не фізичним особам, а підприємствам і організаціям як компенсація недоотриманих доходів, внаслідок існування різного роду субсидій та індивідуальних пільг громадянам [6, с. 28-30].

Віддаючи належне ролі соціальному забезпеченню і соціальним допомогам, підтримуємо позицію тих науковців, зокрема А. Єлисеєва, Н. Внукової, які відводять соціальному страхуванню центральну роль в системі соціального захисту населення, зазначаючи при цьому, що його існування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання відповідних страхових випадків [7, с. 20; 8, с. 48].

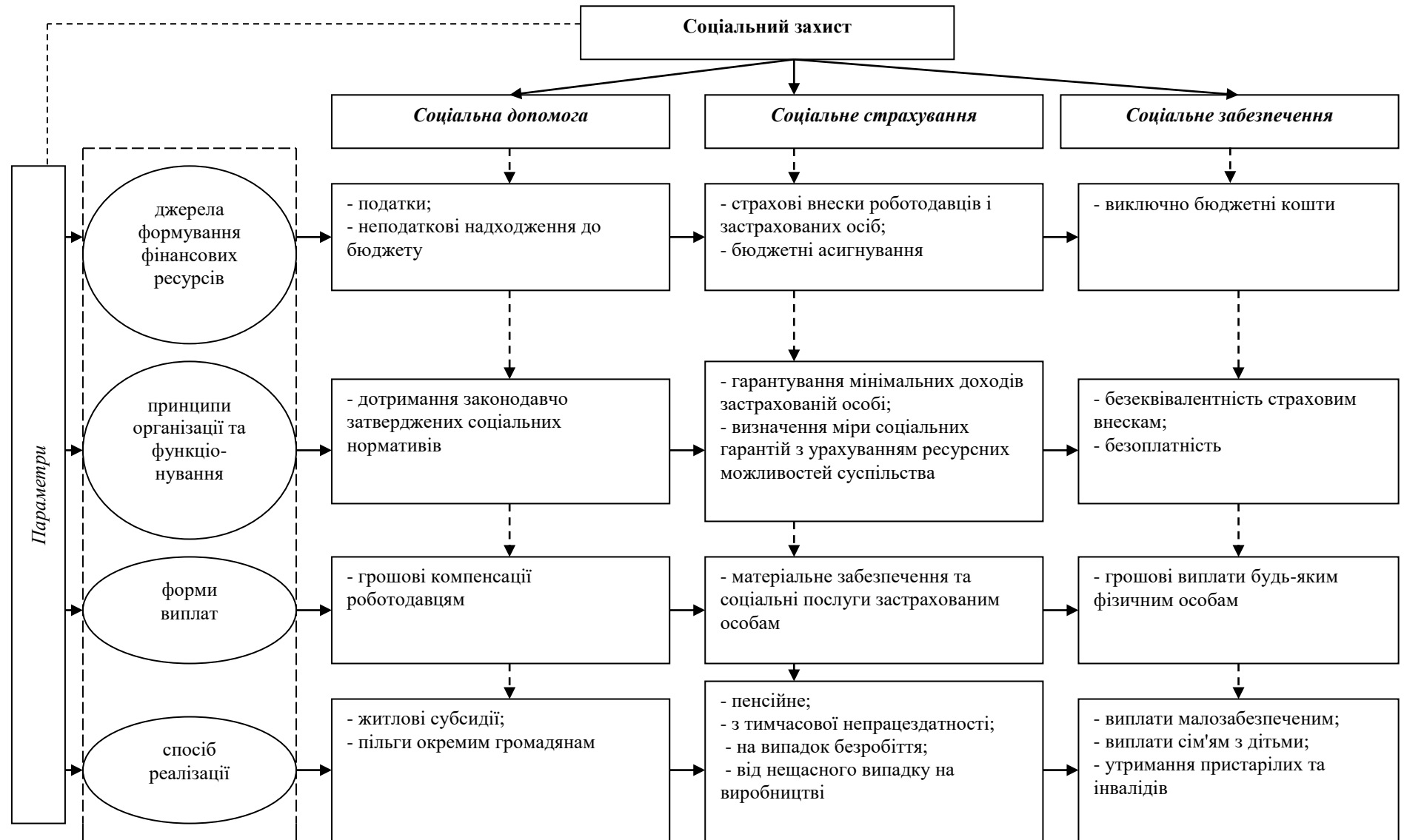

Рис. 1. Форми здійснення соціального захисту населення України

Підтримуючи думку, про переважаючу роль соціального страхування Б. Надточій вважає, що воно є джерелом матеріального забезпечення, захворюванні, нещасному випадку, а також у старості [9, с. 29].

Стосовно останнього підстави для матеріальної підтримки громадян - старості, а також, як свідчить чинне законодавство України в соціальній сфері, інвалідності, втрати годувальника тощо, слід зазначити, що всі вони є предметом особливого напрямку соціального страхування - пенсійного.

Даний вид соціального захисту населення через систему соціального страхування, зважаючи на об'єктивні реалії сучасного соціально-економічного розвитку української держави: складності демографічної ситуації, низького рівня доходів учасників системи в окремих галузях серед інших видів соціального страхування є найбільш залежним від держави, а її участь фінансуванні його здійснення є найбільшою.

Все це спонукає до посилення прояву ознак саме пенсійного забезпечення і зниження ролі страхових принципів, що є негативним, адже значно обмежує самостійність системи пенсійного страхування в процесі власної діяльності і безпосередньо відбивається на якості послуг її учасникам.

Відомий вітчизняний фахівець у сфері соціального страхування початку ХХ ст. М. Вігдорчик визначає соціальне страхування як особливу форму організованої взаємодопомоги, при якій ризик відомого нещастя враховується заздалегідь, а пов'язані з цим ризиком матеріальні збитки розподіляються між усіма учасниками установи [10].

Соціальне страхування можна собі уявити як соціальну систему, що ставить за мету створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти з найвищою ефективністю лише в тому випадку, якщо вона буде всеосяжною як з точки зору охоплення нею населення, так і з точки зору покриття ризиків.

Соціальне страхування як соціальна система, за твердженням В. Синявського ставить за мету визначення і створення загальнонаціональних пріоритетів і механізмів реалізації законодавчо закріплених соціальних, правових і економічних прав та свобод, соціальних гарантій громадян, і формування органів управління всіх рівнів, інститутів, а також соціальних служб, що забезпечують певний рівень соціального захисту населення від дестабілізуючих чинників (інфляція, безробіття, падіння виробництва тощо), досягнення соціально припустимого рівня життя населення [11, с. 122].

Із соціальних позицій соціальне страхування – форма соціального захисту, яка дозволяє у випадку настання соціального ризику зберегти необхідні стандарти рівня та якості життя, а значить, і соціальний статус родин робітників, що підтверджується вже згаданою ст. 46 Конституції України [12].

Також слід погодитись із думкою про те, що для працюючого населення України основним інститутом реалізації права на соціальне забезпечення виступає саме соціальне страхування, захищаючи найманих працівників і самозайняте населення від найбільш значущих, серйозних і масштабних соціальних ризиків.

В свою чергу визначення сутності соціального страхування з позицій законодавчої бази, на наш погляд є дещо ширшим, адже включає встановлену державою систему прав щодо надання соціальних послуг та матеріального забезпечення громадянам у разі настання хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадянина причин, старості та в інших випадках за рахунок коштів, що формуються шляхом сплати страхових внесків працевластцями та найманими працівниками, а також бюджетних асигнувань.

Узагальнення ж наукових поглядів зарубіжних вчених стосовно визначення сутності соціального страхування, наголошує на важливій ролі у формуванні його теоретичного обґрунтування з позицій системності, що базувалася на використанні категорії евентуальної потреби [13].

V. ВИСНОВКИ

Підсумовуючи здійсненні дослідження слід наголосити на тому, що втілення соціальної функції держави обумовлює її діяльність щодо захисту населення, яке зазнало впливу несприятливих факторів соціального характеру. При цьому багаторівневність системи соціального захисту населення, виражають ряд різноманітних і одночасно взаємодоповнюючих елементів: соціальна допомога, соціальне забезпечення та соціальне страхування.

В свою чергу, реалізуючись через забезпечення на державному рівні достатніх умов для відтворення трудового потенціалу та одночасне гарантування стабільної матеріальної підтримки у разі втрати громадянами, обумовленої проявом соціальних ризиків, можливості підтримувати належний життєвий рівень за рахунок власної праці соціальне страхування доводить свою домінуючу роль в системі соціального захисту населення.

VI. ЛІТЕРАТУРА

1. Косова Т.П. Сутність і критерії ефективності системи соціального захисту / Косова Т.П., Басанцов І.В. // Фінанси України. – 2000. - №8. – С. 26 – 30.
2. Красюк Г.В. Система соціального захисту населення в умовах трансформації українського суспільства / Г.В. Красюк // Соціальний захист. – 2001. - № 4. – С. 42 – 45.
3. Клівденко Л.М. Соціальний захист населення та шляхи подолання бідності в Україні / Клівденко Л. // Вісник КНТЕУ. – 2004. - №3. - С. 41 – 47.
4. Шатохін А. Аграрне реформування: Соціальний захист сільського населення / А. Шатохін // Віче. - 2001. - № 2. - С. 109 – 120.
5. Курсаков А.С. Соціальний захист населення як важливий фактор соціальної практики в Україні / А. Курсаков // Грані. - 2000. - №6. - С. 119 – 125.
6. Закрашевський В. Система загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. Проблеми та шляхи розвитку / В. Закрашевський // Україна: аспекти праці. - 2004. - №5. - С. 27 – 34.
7. Внукова Н.М. Соціальне страхування : навч. посіб. / Н.М. Внукова, Н.В. Кузьмич. - К.: Кондор, 2006 – 352 с.
8. Єлисеєв А. Доступно про соціальне страхування / Єлисеєв А. // Податкове планування. – 2002. - №1. – С. 47-49.
9. Надточій Б Соціальне страхування у контексті історії / Б. Надточій // Соціальний захист. - 2003. - №2. - С. 20 – 24.
10. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование в общедоступном изложении/ Н.А. Вигдорчик – М.: Вопросы труда, 1927. – 191 с.
11. Короткий соціально-психологічний словник (для працівників служби зайнятості) / Укл. В.В. Синявський. – К., 1999. – 144 с.
12. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996р. // www.rada.kiev.ua.
13. Конопліна Ю.С. Соціальне страхування: навч. посіб. / Конопліна Ю.С.– Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. – 224 с.